

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี

ส่วนที่ ๑ ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

๑. ชื่อรายการ : พิธีกรรมเลี้ยงผีมอญ

ชื่อเรียกในท้องถิ่น พิธีกรรมเลี้ยงผีมอญ /รำผีมอญ

๒. ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม : แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล

๓. พื้นที่ปฏิบัติ

- อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- ทุกชุมชนไทยมอญเชื้อสายมอญ จังหวัดราชบุรี

๔. สาระสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยสังเขป

ผีมอญ หมายถึง ผีประจำตระกูล ผีต้นตระกูล ที่ชาติพันธุ์มอญเคารพนับถือสืบทอดมาทุกตระกูล ต้องมีการเลี้ยงผีประจำตระกูลปีละ ๑ ครั้ง หรือ ๒ ครั้ง ตามวิถีปฏิบัติของชุมชน การเลี้ยงผีประจำตระกูล มีหลักปฏิบัติ คือ ๑) ห้ามเลี้ยงผีประจำตระกูลในวันพระ และวันอื่น ๆ ตามความเชื่อของชุมชน ๒) ห้ามเลี้ยงผีในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา โดยแต่ละตระกูลนิยมเลี้ยงในเดือนคู่ คือ เดือน ๖ หรือ เดือน ๑๒

ผู้ประกอบการพิธีกรรม เรียกว่า “โต้ง” โต้งไม่จำกัดเพศ และวัย ต้องมีความรู้ความเข้าใจในพิธีกรรมทุกขั้นตอนตามความเชื่อที่ถูกต้องที่สืบทอดกันมา

ชุมชนมอญทุกหมู่บ้านมีผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นการปลูกฝัง สร้างจิตสำนึกความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และให้เห็นความสำคัญกับผีประจำตระกูล ในการประกอบพิธีกรรมชาวมอญต้องไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือตัดแปลงความเชื่อหรือวัฒนธรรมเดิมที่บรรพบุรุษได้ดำรงสืบทอดกันมาอันยาวนานก่อให้เกิดความภูมิใจในอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่ทำร่วมกันโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย รัฐธรรมนูญไทย แต่นำมาซึ่งความปรองดอง และความสามัคคีในทุกครัวเรือน เป็นกิจกรรมที่ควรมีการอนุรักษ์ และสืบทอดอย่างถูกต้องเพราะพิธีกรรมเลี้ยงผีมอญ เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาอย่างเป็นขั้นตอน มีระเบียบแบบแผนที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อในการดำเนินชีวิตของ ชาวไทยมอญเชื้อสายมอญที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชน และยังคงควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามหลักปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่อดีต ซึ่งแบบแผนและข้อปฏิบัติที่ปรากฏในขั้นตอนพิธีกรรมรำผีมอญตั้งแต่เกิดจนตายซึ่งเกี่ยวข้องกับผีและพุทธศาสนา

๕. ประวัติความเป็นมา

ผีมอญ หมายถึง ผีประจำตระกูล ผีต้นตระกูล ที่ชาติพันธุ์มอญเคารพนับถือสืบทอดกันมา (กาสิก เตชะขันทมาท. ๒๕๖๑, หน้า ๕) การนับถือสัญลักษณ์ผีบ้านประจำตระกูลมีการกำหนดใช้สัตว์เป็นสัญลักษณ์ ชาวไทยมอญเชื้อสายมอญตำบลบ้านม่วงมีการนับถือ ๓ ชนิด คือ ผีเต่า ผีงู และผีไก่ เมื่อคนในตระกูลพบสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล มีข้อปฏิบัติเกี่ยวกับสัตว์แต่ละชนิดดังนี้

๑. เต่าหรือผีเต่า ต้องนำมาทำเป็นอาหาร หากไม่ยอกนำมาทำเป็นอาหารให้พูดเป็นเคล็ดว่า “เต่าเนา” หรือ “เต่าเหม็น” เพื่อให้ผีบ้านรู้ว่าเรานั้นไม่สามารถทำได้ เต่าเป็นสัญลักษณ์ของการมีอายุยืนเพราะเต่าเป็นสัตว์ที่มีอายุยืนเป็น ๑๐๐ ปี แสดงว่าบรรพบุรุษนับถือเต่า ให้ความสำคัญกับการมีอายุยืน

๒. งูหรือผีงู เมื่อพบห้ามตีหรือทำร้าย ในการประกอบพิธีกรรมให้ใช้ไก่ในการเซ่นไหว้ เพราะงูกินไก่

เป็นอาหาร ภูเป็นสัญลักษณ์ของความมีอำนาจ เพราะภูเป็นสัตว์มีพิษสามารถทำให้คนตายได้โดยเฉพาะภูที่ชาวไทยมอญเชื่อสาวยมอญให้การเคารพนับถือ คือ ภูเห่าตาลาน เป็นภูที่มีพิษร้ายแรงแสดงถึงอำนาจที่จะบันดาลความตายให้แก่คนได้

๓. ไก่หรือผีไก่ ต้องนำมาทำเป็นอาหารโดยนำหัวไก่ ขาไก่ เช่นผีบ้านก่อนหรือถ้าไม่มีหัวก็แบ่งส่วนใดก็ได้ ไก่เป็นสัญลักษณ์ของความขยันเพราะไก่เป็นสัตว์ที่ตื่นแต่เช้า แสดงว่าบรรพบุรุษให้ความสำคัญกับความขยันในการประกอบอาชีพ

ผีประจำตระกูลที่ล่วงลับไปแล้วจะคอยดูแลปกป้องลูกหลานให้ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ซึ่งลูกหลานต้องให้ความเคารพนับถือ ต้องทำการเซ่นไหว้บูชาปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจะละเลยไม่ได้ การเซ่นไหว้ผีจะทำที่บ้านต้นผี เรียกว่า “การเลี้ยงผี” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กินทั้งนั่ง” โดยกำหนดวันเซ่นไหว้ในเดือน ๒ เดือน ๔ เดือน ๖ และ เดือน๑๒ ผีบ้านตระกูลใดเคยเซ่นไหว้เดือนใดต้องเซ่นไหว้ในเดือนนั้นประจำเสมอ เว้นวันเสาร์เพราะเป็นวันแข็ง และวันพระจะทำให้เกิดเภทภัยต่าง ๆ นอกจากนี้ในปีนั้นมีคนตระกูลเดียวกันเสียชีวิต ผู้หญิงในตระกูลผีบ้านเดียวกันตั้งครุฑแก้ว หรือคนในตระกูลผีบ้านเดียวกันจัดรำผีให้แก่ผีบ้านแล้ว ในปีนั้นไม่ต้องทำพิธีเซ่นไหว้ผีประจำเครื่องเซ่นไหว้ผีบ้านที่ใช้ในการเลี้ยงผีมีความสำคัญมาก ต้องยึดตามแบบโบราณว่าถ้าเคยใช้เครื่องเซ่นไหว้ชนิดใด มีอะไรบ้าง จำนวนเท่าไรก็ให้เอาเครื่องเซ่นไหว้ชนิดนั้นทำให้ครบถ้วนทุกปี ถ้าจะทำการดัดแปลงให้ดีขึ้นหรือจะเพิ่มให้มีจำนวนมากขึ้นไม่ได้เด็ดขาด

การเซ่นไหว้ประจำปีนั้นคนในตระกูลทุกคนต้องไปร่วมเซ่นไหว้ ถ้ามีเหตุทำให้ไม่สามารถไปร่วมพิธีกรรมได้ จะต้องจัดส่งสิ่งของหรือเงินทองไปร่วมเสมอ มิฉะนั้นต่อไปอาจมีโทษภายหลังได้ หรือในกรณีที่บ้านอยู่ไกลไปร่วมเซ่นไหว้ไม่สะดวกทุกปี ต้องทำการแยกผีบ้านไปไว้ที่บ้านตนเองโดยเมื่อถึงเวลาเซ่นไหว้ประจำปีให้ทำการแยกผีบ้านในวันนั้น โดยจัดเตรียมเครื่องแยกผีมีเสื้อผ้าของผีบ้านให้ครบถ้วนตามแบบเดิม ครั้นเมื่อทำพิธีเซ่นไหว้เสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีจะทำการแยกผีให้โดยผู้ทำพิธีต้องเชิญผีบ้านนำไปส่งให้ถึงบ้านของผู้ที่ต้องการแยกผี และทำพิธีจัดตั้งให้เสร็จเรียบร้อยในปีต่อไปเมื่อถึงเวลาเซ่นไหว้ก็ทำพิธีที่บ้านของตนเองให้ตรงกับเวลาเดิม การนับถือผีบ้านของชาวไทยมอญเชื่อสาวยมอญก่อให้เกิดข้อห้ามซึ่งคนในตระกูลต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ข้อห้ามต่าง ๆ ได้แก่

- ๑) ห้ามหญิงมีครรภ์มานอนบนบ้าน ยกเว้นลูกหลานภายในตระกูลของตนเอง
- ๒) ห้ามสามีภรรยาออกตระกูลร่วมหลับนอนกันบนบ้าน
- ๓) ห้ามหนุ่มสาวหยอกล้อกันในบริเวณบ้าน
- ๔) เมื่อมีคนในตระกูลตาย หรือท้องในปีนั้น (สิ้นสุดถึงเดือนหก)ห้ามคนในตระกูลจัดงานพิธีต่าง ๆ เช่น โกองจุก แต่งงาน บวช เลี้ยงผี

๕) คนในตระกูลจะจัดงานได้เพียง ๑ งานในปีเดียว เช่น ถ้าจัดงานบวชแล้วจะจัดงานแต่งงาน เลี้ยงผีรำผี โกองจุก อีกไม่ได้ต้องรอไปจัดปีหน้า หรือจัดงานร่วมกันวันเดียวกัน

หากคนในตระกูลไม่ทำตามข้อปฏิบัติ หรือทำผิดข้อห้ามดังกล่าวผีจะลงโทษให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงร้ายแรง คนใดคนหนึ่งในตระกูลป่วย หรือมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา และอาจถึงตายได้ จะต้องมีการทำพิธีขอมาที่เสาเอกผีบ้านก่อน หากผีบ้านให้อภัยคนที่ป่วยก็จะหายเป็นปกติทั้ง แต่ถ้าผีไม่ให้อภัยต้องขอมาลาโทษโดยจัดพิธีกรรม “รำผีมอญ” ถวาย เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “กินทั้งยืน” หรือแก้บนในสิ่งที่บนบานกับผีบ้านให้ได้ในสิ่งที่ปรารถนา หากคนในตระกูลใดไม่มีพิธีกรรมรำผีมอญเลยแสดงให้เห็นว่าคนในตระกูลนั้นมีความเคารพนับถือผีบ้านของตนดีมาก จะเป็นที่ชื่นชมของคนในชุมชนมากแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพิธีกรรมที่ยังคงความศักดิ์สิทธิ์แม้ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวไทยมอญเชื่อสาวยมอญจะมีการเปลี่ยนแปลงแต่ความเชื่อที่เกี่ยวกับผียังคงฝังรากลึกอยู่ในกลุ่มชุมชนชาวไทยมอญเชื่อสาวยมอญ ซึ่งมีบทบาทในการรักษาแบบแผนดำเนินชีวิตควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามหลักที่ปฏิบัติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๖. ลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยให้มีรายละเอียดครอบคลุมสาระดังต่อไปนี้

๖.๑ ประเภท : พิธีกรรม

๖.๒ สถานที่

- ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ตำบลคุ้งพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
- ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๖.๓ แหล่งปฏิบัติ

- บ้านต้นฝ้ายที่จัดพิธีกรรมรำผีมอญ
- ชุมชนมอญจังหวัดราชบุรี และจังหวัดอื่น ๆ ที่มีชาวไทยเชื้อสายมอญ

๖.๔ ขั้นตอนพิธีกรรมเลี้ยงผีมอญ

๑. พิธีเลี้ยงผีมอญ “แบบนั่งกิน” คือ การจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษของชาวมอญในเดือน ๖ ยกเว้นวันเสาร์ และวันพระที่บ้านของต้นฝ้าย ชาวมอญถือว่าเดือน ๖ เป็นเดือนขึ้นปีใหม่ที่เริ่มทำการปลูกข้าว การเลี้ยงผีเพื่อให้เกิดความอบอุ่นในการทำมาหากินให้เกิดอุดมสมบูรณ์แก่ลูกหลาน การเลี้ยงผีมอญเจ้าของบ้านทุกบ้านสามารถจัดเลี้ยงผีมอญได้ หรือให้เจ้าคณะพิธี (โต้ง) มาจัดเลี้ยงผีมอญก็ได้

๒. การเลี้ยงผีมอญ “แบบกินทั้งยืน” หรือเรียกว่าพิธีรำผีมอญ พิธีกรรมรำผีมอญ แบ่งออกเป็น ๒ วัน คือ

๒.๑ วันเตรียมพิธี ก่อน ๑ วัน โดยผู้ทำหน้าที่ คือ โต้งโดยบ้านต้นฝ้ายเป็นผู้อำนวยความสะดวกตามแต่โต้งร้องขอ โต้งและทีมงานจัดเตรียมดังนี้

- ๑) จัดเตรียมโรงเรือนรำผี เป็นหน้าที่ของทีมงานของโต้งฝ่ายชาย
- ๒) ทำขนมเพื่อใช้ในพิธีเซ่นไหว้ เป็นหน้าที่ของทีมงานของโต้งฝ่ายหญิง
- ๓) เตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีได้แก่

- ๓.๑) อุปกรณ์ที่ใช้ในการรำ เช่น ใบชาไก่ดำ ดาบ แหวนหรือหอก
- ๓.๒) เครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ กรับที่ทำจากไม้ไผ่ผ่าครึ่ง เพื่อให้ญาติที่มา

ร่วมงานตีให้จังหวะแก่ผู้รำ

- ๓.๓) เตรียมพื้นที่ข้างโรงพิธีสำหรับวงปีพาทย์มอญ

๒.๒ วันประกอบพิธีรำผีมอญ พิธีกรรมรำผีมอญแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงเช้า ๐๘.๐๐ น.-๑๑.๐๐ น. ช่วงบ่าย ๑๓.๐๐ น. จนเสร็จสิ้นพิธีกรรม

- ๑) พิธีกรรมช่วงเช้า ๐๘.๐๐-๑๑.๐๐ น. มีขั้นตอนดังนี้

- ๑) โต้งจะนำกระบุงฝ้ายออกมาทำการสำรวจว่ามีสิ่งใดชำรุดหรือไม่แล้วจัดใส่ถาด
- ๒) โต้งทำการไหว้ครู
- ๓) การเชิญผีบ้านมาร่วมงาน
- ๔) การเชิญผีทั้งหลายของตระกูลมาร่วมพิธี
- ๕) เลี้ยงแมวตาฤๅษี
- ๖) ปัดเป่าเสนียดจัญไรออกจากต้นฝ้าย
- ๗) เชิญผีเรือนมาร่วมพิธี
- ๘) บวช สมมติให้ต้นกล้วยแทนตัวต้นฝ้ายทำการบวช
- ๙) เปลี่ยนต้นฝ้าย

- ๑๐) บวชตันผิคนต่อไป
- ๑๑) จุดเทียนชัยเพื่อเสี่ยงทายว่าคนในตระกูลจะมีความเจริญในภายภาคหน้าหรือไม่
- ๑๒) ถวายเครื่องเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ (ผีหัวหน้าครอบครัว)
- ๑๓) รำผีบรรพบุรุษทั้งหมดของตระกูลโดยให้ลูกหลานเข้ามาทำการรำที่ละ ๒-๓ คน
- ๑๔) รำถวายเครื่องเซ่น
- ๑๕) การรับผีเมียน้อย
- ๑๖) ปิดเป่าเสนียดัจฉุไรจากตันผี

๒) พิธีกรรมช่วงบ่ายเริ่มเวลา ๑๓.๐๐ น. จนสิ้นพิธีกรรม

- ๑๗) รำผีบรรพบุรุษ โดยให้ลูกหลานมารำเพื่อเป็นสิริมงคลที่ละ ๒-๔ คน
- ๑๘) เซ่นไก่ โดยนำไก่มาทำต้มยำให้ลูกหลาน ๓ คนเป็นคนทำพิธี
- ๑๙) ขอขมา ให้ตันผีน้าผ้าแดงห่อดอกกรักมากกราบไหว้ขอขมาต่อผีบรรพบุรุษ
- ๒๐) การรำผีเจ้านาย (คนใหญ่คนโต) ที่บรรพบุรุษนับถือ
- ๒๑) การรำแก้บนในกรณีที่ถูกหลานบนบานผีบรรพบุรุษเอาไว้ไม่ว่าจะสำเร็จ

หรือไม่ก็ต้องทำการรำแก้บน

๒.๓ การเลี้ยงผีลูกสาว (ผีผู้หญิงประจำตระกูล) โดยทำพิธีบริเวณกลางแจ้งผู้เข้าร่วมพิธีเป็นผู้หญิง ๗ คน นั่งล้อมวงรอบเครื่องเซ่น มีเครื่องเซ่นที่พิเศษ คือ ยอดมะม่วง น้ำพริกกะปิ จากนั้นก็รำกลับไปโรงพิธี

๒.๔ การคล้องช้างให้ผู้เข้าร่วมพิธีแต่งกายทำเหมือนเป็นช้าง อีก ๒ คน ทำพิธีเซ่นไหว้ผีรำผีแล้วออกมาคล้องช้างรอบต้นหว่า จากนั้นผ้ามาฆ้วนสมมุติว่าเป็นไก่แล้วนำมาชนไก่เหมือนกับการตีไก่

๒.๕ การเล่นสะบ้า ให้ตันผีทำการเซ่นไหว้แล้วนำกล้วยมาโยนไปมาระหว่างไต้กับตันผีเหมือนการเล่นสะบ้า

๒.๖ การดับเทียนชัยที่ทำการเสี่ยงทาย ถ้าข้าวตอกที่เทียนมากแสดงว่าลูกหลานจะพบความเจริญรุ่งเรือง ข้าวที่เหลือในหม้อดินให้นำไปไว้ที่วัด

๒.๗ การเลี้ยงผีเจ้าที่ของหมู่บ้าน ซึ่งใช้มะพร้าวในการเซ่นไหว้ โดยนำมะพร้าวมาทุบที่บริเวณหน้าโรงพิธี

๒.๘ การส่งผีทั้งหมดกลับ โดยนำน้ำโปรยนอกโรงเรือนพิธีบอกให้ผีกลับ ซึ่งจะจบลงด้วยการตัดต้นหว่า รวบรวมเศษอาหารและต้นกล้วยมาเทรวมกันเททิ้งแล้วนำไปลอยน้ำ โดยเชื่อว่าเป็นการลอยสิ่งไม่ดีออกจากคนในวงศ์ตระกูล

๒.๙ การส่งผีขึ้นบ้านโดยให้ตันผีมารับกระบุงผีขึ้นบ้านก่อนขึ้นบ้านต้องให้ภรรยาของตันล้างเท้าให้แก่ตันผีก่อนขึ้นบ้าน โดยนำกระบุงผีไปไว้ที่เสาดิตามเดิม

๒.๑๐ การเลี้ยงผีภรรยาต้องทำประมาณ ๒๓.๐๐ น. ที่หัวบันไดต้องแอบกิน แต่เพื่อเป็นการประหยัดเวลาให้ทำพิธีหลังสุดแต่ต้องแอบเซ่นไหว้ที่บันไดบ้านเช่นเดิม

ส่วนที่ ๒ คุณค่าและบทบาทของวิถีชุมชนที่มีต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

๑. คุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

๑.๑ บทบาทในการให้ความรู้แก่บุคคลในสังคม และรักษาแบบแผนควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม

พิธีกรรมเลี้ยงผีมอญเป็นความเชื่อของชาวไทยมอญเชื้อสายมอญมาตั้งแต่อดีต และสืบทอดมาถึงปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองดูแลลูกหลานในวงศ์ตระกูลให้

เจริญรุ่งเรืองปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ซึ่งลูกหลานต้องให้ความเคารพนับถือจะล่วงละเมิดไม่ได้หากมีใครในตระกูลคนใดคนหนึ่งล่วงละเมิด หรือทำผิดข้อห้ามจะทำให้ผีบรรพบุรุษโกรธ และจะดลบันดาลให้คนในตระกูลเกิดโรคร้ายไข้เจ็บรักษาไม่หาย เมื่อจัดพิธีกรรมรำผีมอญขอขมาต่อผีแล้วคนที่เจ็บป่วยก็จะหาย

กรณีบนบานศาลกล่าวต่อผีบรรพบุรุษให้ดลบันดาลให้ในสิ่งที่ปรารถนาแม้ว่าจะได้สิ่งที่ปรารถนาหรือไม่ได้ก็ตามจะต้องจัดพิธีกรรมรำผีมอญขึ้น ซึ่งส่งผลต่อจิตใจทำให้มีพลังในการทำสิ่งต่าง ๆ เมื่อทำได้สำเร็จตามที่ต้องการก็เชื่อว่าผีบรรพบุรุษให้ความช่วยเหลือ การจัดพิธีกรรมรำผีมอญลูกหลานในวงศ์ตระกูลไม่ว่าอยู่ที่ใดต้องมาร่วมพิธีกรรม หากมีเหตุจำเป็นที่ไม่สามารถมาร่วมพิธีกรรมได้ต้องส่งเงินหรือส่งของมาร่วมพิธีกรรม แสดงให้เห็นถึงการเน้นย้ำให้ทุกคนในตระกูลเห็นความสำคัญของพิธีกรรมรำผีมอญซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยมอญเชื้อสายมอญ

๑) พิธีกรรมเลี้ยงผีมอญมีบทบาทหน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยมความกตัญญูต่ตอผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว การให้ความเคารพบูชาที่แสดงออกเป็นรูปธรรม คือการดูแลสิ่งที่เป็นตัวแทนบรรพบุรุษ คือกระบุงผีภายในกระบุงบรรจุเสื้อผ้าของบรรพบุรุษไม่ให้ชำรุดเสียหาย และทำการเซ่นไหว้อย่างสม่ำเสมอ

๒) ปลูกฝังค่านิยมความมีผิวเดียวเมียวเดียวจะเห็นได้จากขั้นตอนในพิธีกรรม มีขั้นตอนการเลี้ยงผีเมียน้อยโดยเชิญผีเมียน้อยมาร่วมพิธีกรรมหลังจากที่เชิญผีบรรพบุรุษอื่น ๆ เรียบร้อย และขั้นตอนการเลี้ยงของเซ่นไหว้จะทำการเซ่นไหว้ในอันดับสุดท้าย แสดงให้เห็นว่าการเป็นเมียน้อยเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดีผิดศีลธรรมสังคมไม่ยอมรับ จึงไม่ควรปฏิบัติ

๓) ปลูกฝังมารยาทในสังคมการไปบ้านผู้อื่นต้องแสดงกิริยาอาการสำรวม โดยเฉพาะหนุ่มสาวเมื่ออยู่ในบ้านของชาวไทยเชื้อสายมอญต้องไม่หยอกล้อกันในบริเวณบ้าน และสามีภรรยาไม่ควรหลับนอนกันในบ้านของผู้อื่น ซึ่งก่อให้เกิดข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่าง ๆ เช่น

- ห้ามหญิงมีครรภ์มานอนนอกบ้าน ยกเว้นลูกหลานภายในตระกูลของคน อาจเป็นเพราะบ้านไทยเชื้อสายมอญเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูงเวลาขึ้นบ้านต้องขึ้นบันไดที่มีความชัน อาจเกิดอุบัติเหตุตกบันไดหรือลื่นล้มทำให้แท้งลูกได้ ส่วนลูกหลานในตระกูลย่อมรู้แล้วว่าส่วนไหนชัน ส่วนไหนลื่น

- ห้ามหญิงตั้งครรภ์ของชาวไทยเชื้อสายมอญนั่งกลางนอกชาน หรือเฉลียงบ้าน ห้ามนั่งเหยียดขาหรือนั่งห้อยขา ห้ามนั่งหัวบันไดบ้านและเหยียดขาบนหัวบันไดบ้าน ข้อห้ามเพื่อป้องกันไม่ให้คนท้องเสี่ยงตกลงมาจากบ้านทำให้แท้งลูกได้ คนในตระกูลตายหรือตั้งครรถ์ในปีนั้น (สิ้นสุดเดือน ๖) ห้ามคนในตระกูลจัดงานพิธีต่าง ๆ เช่น โกนจุก แต่งงาน บวช เลี้ยงผี เป็นต้น และในแต่ละปีคนในตระกูลจะจัดงานได้เพียงปีละ ๑ ครั้ง ไม่ว่าจะป็นงานมงคล หรืออวมงคล เพื่อไม่ให้เครือญาติต้องมาร่วมพิธีปีละหลาย ๆ ครั้ง เป็นการเสียเวลาในการประกอบอาชีพ และป้องกันไม่ให้หญิงตั้งครรถ์เกิดอันตราย

๑.๒ บทบาทหน้าที่ในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม ได้แก่

๑) พิธีการบวช โดยมีขั้นตอนในพิธีกรรมรำผีมอญ คือ

ขั้นตอนที่ ๑

- การถากโคนต้นกล้วยแทนการโกนผมนาค

- การอาบน้ำ และทาขมิ้นให้ต้นกล้วยแทนการอาบน้ำนาค

- ให้ลูกหลานโปรยข้าวตอกแทนการโปรยทาน ซึ่งการบวชต้นกล้วยเป็นการจำลองพิธีการ

บวชนาค

ขั้นตอนที่ ๒ ให้ต้นผีบวชโดยแต่งตัวเหมือนพระออกเป็นบิณฑบาต จากนั้นสักเป็นฆราวาส แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา และปฏิบัติตามหลักคำสอนอย่างเคร่งครัด ผู้ชายอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ต้องทำการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เพื่อตอบแทนบุญคุณบิดามารดาแล้วจึงแต่งงาน

๒) การกระทุ้งหลังคาของโรงพิธีรำผี เป็นใ้ตู่ณเรือนบ้านฝ่ายหญิงซึ่งเป็นประเพณีการเข้าหา

ผู้หญิงของผู้ชายสมัยก่อน เพื่อให้ลูกหลานได้รู้ถึงประเพณีที่มีมาแต่อดีตของบรรพบุรุษ

๓) การละเล่น ได้แก่

- การเล่นสะบ้า โดยใต้งจะนำกล้วยมาโยนสลบไปสลบมากับต้นผี
- การเล่นชนไก่ ไต้งจะนำฝ้าม่านม้วนสมมติเป็นตัวไก่ แล้วนำมาชนกัน
- การคล้องช้าง ไต้งจะนำฝ้าม่านม้วนสมมติเป็นช้างแล้วมีการคล้องช้าง

๑.๓ บทบาทในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวไทยมอญเชื้อสายมอญ

พิธีกรรมรำผีมอญ แสดงบทบาทในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของกลุ่มเครือญาติเห็นได้ว่าการกำหนดให้ทุกคนในตระกูลไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ต้องมาร่วมพิธีจะละเว้นไม่ได้ ยกเว้นฝ่ายหญิงที่แยกผีไปนับถือผีทางสามีจะมาร่วมพิธีหรือไม่ก็ได้ ซึ่งข้อกำหนดเช่นนี้ทำให้คนในสายตระกูลเดียวกันมีความสนิทสนมคุ้นเคย ไม่กระจัดกระจาย นิยมปลูกบ้านในละแวกเดียวกัน บางครั้งมีการเชิญคนในตระกูลอื่นร่วมด้วยเพื่อมาร่วมงานและช่วยงาน ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน

จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มกับกลุ่มชนชาวไทยเชื้อสายมอญ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า

๑) กลุ่มชนชาวไทยเชื้อสายมอญให้ความสำคัญกับการเลี้ยงผีมอญ แบบที่เรียกว่า “กินทั้งนั่ง”

ซึ่งจะทำเป็นประจำทุกปี แต่พิธีกรรมรำผีมอญไม่ยากให้เกิดขึ้น เพราะเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ เป็นเรื่องที่ลูกหลานทำผิด ถึงแม้ว่าบางครั้งจัดพิธีรำเพื่อแก้บนในเรื่องที่ตีที่ขอไว้กับบรรพบุรุษแล้วได้สมปรารถนา เช่น ขอให้ได้ลูกชาย ขอให้หายเจ็บป่วย

๒) การรำผีมอญเป็นพิธีกรรมทำให้ได้พูดคุยถามไถ่กับบรรพบุรุษว่าจะอยู่สุขสบายไหม อยากได้อะไรเมื่อผีบรรพบุรุษเข้าร่างไต้ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ในขณะที่ประกอบพิธีลูกหลานจะสังเกตอาการปฏิกิริยา และลูกหลานจะรู้ว่าผีที่เข้าร่างคือใครจะนำอาหารหรือสิ่งที่ผีบรรพบุรุษต้องการมาให้ลูกหลานก็จะดีใจบางคนร้องไห้ เมื่อได้พูดคุยสักพักหนึ่งผีก็จะออกจากร่างแต่มีผีบรรพบุรุษบางคนไม่ยอมมารำตามจังหวะเพลง

๓) การรำผีมอญเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจผ่านการร้องรำ ทำให้คนป่วยก็หายป่วย

๔) เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่ญาติ เกิดความรักความสามัคคีการจัดพิธีกรรมรำผีมอญเป็นความเชื่อ แต่ไม่มั่งงายเพราะเป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษสอนเรื่องความกตัญญูต่อกตเวทิตะของลูกหลานคนไทยเชื้อสายมอญ ซึ่งส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น มีการวางแผนอย่างแยบคายให้ทุกคนได้ปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วสบายใจได้ตอบแทนบุญคุณ แสดงถึงความกตัญญู และได้รวมญาติพี่น้องในตระกูล ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจ เชิดชูวงศ์ตระกูล

๒. บทบาทของชุมชนที่มีต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

มูลนิธิมอญเชื้อสายมอญรักษ์ (๒๕๖๑ : หน้า ๑-๑๓) กล่าวว่า ปัจจุบันการนับถือผีประจำตระกูลของชุมชนมอญเริ่มห่างหายไปตามกระแสยุคสังคมปัจจุบัน ทำให้ความผูกพันระหว่างคนในชุมชนคนในตระกูลผีเดียวกันเริ่มไม่ผูกพันกันเหมือนเดิม เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่สนใจวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นของดีที่ควรแก่การอนุรักษ์ รักษา สืบทอดต่อไป ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือบรรพบุรุษถูกทอดทิ้ง ถูกกลืนไปกับกระแสวัฒนธรรมยุคใหม่ และเริ่มจางหายไปจากวิถีชีวิตคนมอญ มูลนิธิมอญเชื้อสายมอญจึงเริ่มโครงการมอญเชื้อสายมอญรักษ์สัญจรคุยเฟื่องเรื่องของดีชุมชนมอญ “นำผีมอญกลับบ้าน” เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนชาติพันธุ์มอญหันหลังกลับมาทบทวนภูมิปัญญา และของดีในชุมชนที่มีคุณค่าเพื่อสืบสานต่อไป ซึ่งได้จัดทำธรรมนูญมอญขึ้นในหมวด ๔ การอนุรักษ์การฟื้นฟู และการถ่ายทอด

ข้อ ๑๐ คุณสมบัติผู้ประกอบการพิธีกรรม (ไต้ง) ต้องมีความรู้ความเข้าใจทุกขั้นตอนตามความเชื่อที่ถูกต้อง ที่สืบทอดกันมาแต่ละท้องถิ่น

ข้อ ๑๑ คุณสมบัติผู้สืบทอดไม่จำกัดเพศ แต่จะต้องได้รับการถ่ายทอด และรับรองจากผู้ประกอบพิธีกรรม (ไต้ง)

ข้อ ๑๒ ทุกหมู่บ้านชุมชนมอญควรมีผู้ประกอบการ

ข้อ ๑๓ ปลูกฝังสร้างจิตสำนึกความกตัญญูท่เวทีต่อบรรพบุรุษ และให้เห็นความสำคัญกับผีประจำตระกูล

ข้อ ๑๔ ชนชาติพันธุ์ต้องไม่เปลี่ยนแปลง หรือดัดแปลงความเชื่อหรือวัฒนธรรมเดิมที่บรรพบุรุษได้ดำรงสืบทอดกันมาอันยาวนาน

หมวด ๘ การประชาสัมพันธ์ และการสร้างเครือข่าย

ข้อ ๒๔ ต้องจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ข้อมูลการเลี้ยงผีตามธรรมเนียมมิอญให้เข้าถึงชุมชนหมู่บ้านให้ทั่วถึง ครอบคลุมทุกครัวเรือนที่ชาติพันธุ์มอญอาศัย เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดการเลี้ยงผีมอญอย่างถูกต้อง

ข้อ ๒๕ ต้องจัดตั้งให้มีศูนย์ข้อมูลกลางเพื่อเป็นศูนย์กลางในการนำข้อมูลข่าวสารในธรรมเนียมมิอญออกไปเผยแพร่ตามชุมชนหมู่บ้าน

ข้อ ๒๗ ต้องสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มอญด้วยกันเอง หรือเครือข่ายนอกกลุ่มชาติพันธุ์มอญ

บทบาทของชุมชน คือ กระบวนการที่ทำให้คนในชุมชน ในตระกูล คนในชุมชน ได้พูดคุยหาแนวทางในการอนุรักษ์ และสืบทอดวิธีการเลี้ยงผีมอญให้คงอยู่ และพัฒนาให้เกิดขึ้น “พลังชุมชน” สืบต่อไป

จากเวทีการสนทนากลุ่มของชาวไทยมอญเชื้อสายมอญ ได้เสนอบทบาทของชุมชนว่า ชุมชนภูมิใจในพิธีกรรมเลี้ยงผีมอญเนื่องจาก

๑. บรรพบุรุษสั่งสอนให้เป็นคนดี เมื่อทุกคนเป็นคนดีชุมชนก็จะสงบสุข

๒. เกิดจิตสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์ไทยมอญเชื้อสายมอญร่วมกัน

๓. สร้างความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ไทยมอญเชื้อสายมอญ

๔. ชุมชนยอมรับกติกาของการอยู่ร่วมกันในสังคม

๕. เกิดความโอบอ้อมอารี แบ่งปันในชุมชน

๖. เกิดความสามัคคีในชุมชน

๗. เกิดแนวคิดในการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน

๘. คนนอกชุมชนยอมรับในวิถีชีวิตของความเป็นชาติพันธุ์ไทยมอญเชื้อสายมอญ

๙. เกิดการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

๑๐. ชุมชนได้สืบสานประเพณีสู่ลูกหลานทำให้วัฒนธรรมดำรงอยู่ได้ สร้างความเข้มแข็งได้ชุมชนยั่งยืน

๑๑. คุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมสืบสานผ่านอาหารเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย

๓. รายชื่อผู้สืบทอดหลัก(เช่น บุคคล กลุ่มคน เป็นต้น)

รายชื่อบุคคล/หัวหน้าคณะ/ กลุ่ม/สมาคม/ชุมชน	อายุ/อาชีพ	องค์ความรู้ด้านที่ได้รับ การสืบทอด/จำนวนปีที่ สืบทอดปฏิบัติ	สถานที่ติดต่อ/โทรศัพท์
๑. นางสมจิต หลวงพันเทา	๘๒ ปี	ผู้นำพิธีกรรมรำผีมอญ เลี้ยงทั้งนั่ง	ชุมชนบ้านวัดเกาะ
๒. นางอำภา เย็นเปิง	๖๗ ปี	ผู้นำพิธีกรรมรำผีมอญทำ หน้าที่ได้ตั้ง	๓๙ หมู่ ๒ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๓. นายกามเทพ มิ่งสำแดง	๕๐ ปี	ผู้ทำพิธีกรรมรำผีมอญ	๒๙ หมู่ ๓ ตำบลคลอง

รายชื่อบุคคล/หัวหน้าคณะ/ กลุ่ม/สมาคม/ชุมชน	อายุ/อาชีพ	องค์ความรู้ด้านที่ได้รับ การสืบทอด/จำนวนปีที่ สืบทอดปฏิบัติ	สถานที่ติดต่อ/โทรศัพท์
		ทำหน้าที่ได้ัง	ตาคต อำเภอโธธาราม จังหวัดราชบุรี โทร ๐๘๙ ๘๐๙ ๑๖๓๘
ผู้ช่วยได้ัง ๔. นางวิไล ประชากุล	๕๕ ปี	ผู้ช่วยได้ัง เตรียมอุปกรณ์ในพิธีกรรม	๔๑ หมู่ ๙ ตำบลคิ่งพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โทร ๐๘๑ ๐๑๑๗ ๘๗๙๔
๕. นางสะอาด กันตะเกียงวงค์		ผู้ช่วยได้ังเตรียมอุปกรณ์ใน พิธีกรรม	๕๓/๓ หมู่ ๑๒ ตำบลคิ่งพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โทร ๐๙๒ ๗๓๐๔ ๔๕
๖. นางอนงค์ อ่อนรำพรรณ	๗๒ ปี	ผู้ช่วยได้ังเตรียมอุปกรณ์ใน พิธีกรรม	๒๓/๑ หมู่ ๗ ตำบลคลองตาคต อำเภอโธธาราม จังหวัดราชบุรี โทร ๐๖๔ ๕๑๒๓ ๓๙
คณะปีพาทย์มอญ ๗. นายฉลาด เดือนฉาย	๖๐ ปี	คณะปีพาทย์มอญ ส. ประสพศิลป์	โทร ๐๘๙ ๐๖๒๙ ๙๒๑

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา ชินนาค. (๒๕๔๒). การศึกษาประเพณีและพิธีกรรมรำผีมอญบ้านวัดเกาะ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. ราชบุรี : สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.

กาสิ๊ก เต๊ะขันหมาก. (๒๕๖๑). ธรรมเนียมมอญ.นนทบุรี : โรงพิมพ์เดือนตุลาคม

จวน เครือวิชฌยาจารย์. (๒๕๓๘). ประเพณีมอญที่สำคัญ.กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

วดีพร จิตต์สถาพร. (๒๕๔๙). การศึกษาการรำผีมอญของชาวไทยมอญเชื้อสายมอญตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.สารนิพนธ์ กศม. : กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุภรณ์ โอเจริญ. (๒๕๔๑). มอญในเมืองไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

อมาวสี ยิ้มอำนวย. (๒๕๓๖). ประเพณีความเชื่อของชาวมอญบ้านม่วงจังหวัดราชบุรีในลุ่มน้ำ

แม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ระลึกในการเปิดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดบ้านม่วง จังหวัดราชบุรี. ม.ป.พ.

บุคคลอ้างอิง

๑. นายกามเทพ มิ่งสำแดง ที่อยู่ ๒๙ หมู่ ๓ ตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม

๒. นางเอื้ออารีย์ ชุณณรงค์ ที่อยู่ ๒๕ หมู่ ๓ ตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม

๓. นางสุวารี บุญส่ง ที่อยู่ ๒๓/๖ ๑๒ หมู่ ๒ ตำบลท่ามะกา อบต.บ้านม่วงกองการศึกษา

๔. นางนวนิตย์ ศิริธร ที่อยู่ ๑๐๘/๑ หมู่ ๕ ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง

๕. นางอนงค์ อ่อนรำพรรณ ที่อยู่ ๒๓/๑ หมู่ ๗ ตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม

๖. นางบุญช่วย แมลงภู (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองตากต) ที่อยู่ ๖๘ ๖๒/๒ หมู่ ๑ ตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม

๗. นายวันชัย ดัดพันธุ์ ที่อยู่ ๗๙ หมู่ ๓ ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง

๘. นายคมสร จับจุ ที่อยู่ ๒๕ หมู่ ๔ ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง

๙. นายสวัสดิ์ เจิมเครือ ที่อยู่ ๖๕/๑๕ ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง

๑๐. นางวิไล ประชากุล ที่อยู่ ๔๑ หมู่ ๙ ตำบลคิ่งพะยอม อำเภอโพธาราม

๑๑. นางสาวกัญชกร พรหมมินทร์ ที่อยู่ ๙๙ หมู่ ๕ ตำบลบางม่วง อำเภอบ้านโป่ง

๑๒. นางสาวนภาพารณ์ สุขผ่อง ที่อยู่ ๑๗ หมู่ ๔ ตำบลชำแระ อำเภอโพธาราม (อบต.

นครชุมน์)

๑๓. นางสาวสมพร หลวงละ ที่อยู่ ๒๐/๑ หมู่ ๕ ตำบลนครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง

๑๔. นางสาวบุญพร้อม สาสาย อบต.คิ่งพะยอม

๑๕. นางศิริจินต์ ดำรงค์ศิริราษฎร์ อบต.คิ่งพะยอม

๑. รูปภาพ

การเชิญผีบ้านมาร่วมพิธี

อาบน้ำต้นผี

ต้นผีประกอบพิธีรำผีมอญ

ภรรยาต้นผีประกอบพิธีกรรมรำผีมอญ

การเชิญผีทั้งหลายของตระกูลมาร่วมพิธี

การปิดเป่าเสนียดัจญ์โรออกจากต้นผี

กระบอกลีใบชาไก่ดำ

เครื่องเซ่นไหว้

อุปกรณ์ในการรำผีมอญ

เทียนชัยเสี่ยงทาย

จัดทำ : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี

จัดเก็บ/เรียบเรียง : ผศ. วรลักษณ์ กรรณวัฒน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง